

ISSN 2587- 2001

ANASAY

3 Aylık Ulusal Hakemli - Süreli Dergi -Yıl:1 – Sayı:1- Ağustos 2017

koynunda büyüdük

ANASAY

3 Aylık Ulusal Hakemli - Süreli Dergi - ISSN 2587- 2001

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
GENÇDES

İÇİNDEKİLER

Nagehan GÜLER	15
CENGİZ HÂN'IN MÂVERÂÜNNEHİR'İ ZAPTI (1220) / CENGİS KHAN'S CONQUEST OF TRANSOXANIA (1220)	
Pir Murat SİVRİ	37
TÜRKİYE'DE DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNE YENİDEN DÖNÜŞ SÜRECİ (1946-1949) / TURNING BACK PROCESS OF RELIGIOUS EDUCATION IN TURKEY (1946-1949)	
Damlanur KÜÇÜKYILDIZ	57
ATMA TÜRKÜLERDE GELİN-KAYNANA ÇATIŞMASI / CONFLICT BETWEEN DAUGHTER-IN LAW AND MOTHER-IN LAW IN ATMA TURKU	
Özgür GÜLBUDAK	71
KIZILDENİZ'İ GEÇİŞ KONULU İKİ TABLONUN İNCELENMESİ / STUDY ON TWO PAINTINGS ABOUT CROSSING OF THE RED SEA	
Yakup ŞAHİNER	85
MUSTAFA NAİMÂ EFENDİNİN HAYATI, TARİHÇİLİĞİ VE ESERİ HAKKINDA KISA BİR DEĞERLENDİRME / A BRIEF REVIEW OF MUSTAFA NAİMA EFENDİ'S LIFE, HISTORIOGRAPHY AND THE WORK	
Elif KOLİKPİNAR	101
BAĞIMSIZLIK DÖNEMİ AZERBAYCAN CUMHURİYETİNDE EĞİTİM VE DİL / EDUCATION AND LANGUAGE IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN DURING THE INDEPENDENCE PERIOD	
Sait YILDIRIM	117
YOKSULLUK KÜLTÜRÜ KAPSAMINDA "SİLAH ve NAMUS" FİLMİNİN SOSYOLOJİK ANALİZİ / SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF THE "SHOOT AND HONOR" FILM IN THE SCOPE OF POVERTY CULTURE	

Semih İPEK	137
BİR KAZAK KÜYÜ: “AKSAK KULAN” / A KAZAKH KUI: “AKSAK KULAN”	
Murat ÖZTÜRK	149
JOHN LOCKE’UN SİYASET FELSEFESİNDE DOĞA DURUMU VE ONDAN ÇIKIŞ / THE STATE OF NATURE IN JOHN LOCKE’S PHILOSOPHY OF POLITICS AND LEAVING OF IT	
Beyazıt SÖYLEMEZ	163
HASSA İLÇESİ’NDE TARİHİ VE ARKEOLOJİK ARAŞTIRMALAR / THE HISTORICAL AND ARCHAEOLOGICAL STUDIES IN THE TOWN OF HASSA	
Habip TOKGÖZ	183
İSRAİL DEVLETİ’NİN KURULUŞUNDA THEODOR HERZL VE SİYONİZM / ESTABLISHMENT OF THE STATE OF ISRAEL; THEODOR HERZL AND ZIONISM	
İshak KÜÇÜKYILDIZ	197
TORTUM ÇAYI HAVZASININ TARİHİ COĞRAFYASI / HISTORICAL GEOGRAPHY OF TORTUM BROOK BASIN	
Muhammet Nuri CEYLAN	223
HÂMİT ZÜBEYR KOŞAY’IN TÜRKLÜK DÜŞÜNCESİ VE İZGÜ MESCİD ADLI ESERİ / HÂMİT ZÜBEYR KOSAY’S TURKISH DEFINITION AND LITERATURE IZGÜ MESCİD	

**MUSTAFA NAİMÂ EFENDİNİN HAYATI, TARİHÇİLİĞİ VE
ESERİ HAKKINDA KISA BİR DEĞERLENDİRME**
*A BRIEF REVIEW OF MUSTAFA NAIMA EFENDİ'S LIFE,
HISTORIOGRAPHY AND THE WORK*

Yakup ŞAHİNER*

ÖZET

Bu makalede Mustafa Naîmâ Efendinin hayatı, tarihçiliği ve eseri özetlenmektedir. İki bölümden oluşan makalenin birinci bölümde Mustafa Naîmâ Efendi'nin doğumundan vefatına kadar çalkantılı hayatına kısaca değinilmiştir. Şöyle ki; 1655 yılında Halep'te doğmuş 1680 yılı civarında İstanbul'a gitmiştir. İstanbul'da Mustafa Naîmâ Efendi'nin Saray-ı Atik Baltacılar ocağına girmesiyle birlikte bürokratik çevrede ilerlemesi, bürokratlarla ilişkisi ve Mustafa Naîmâ Efendi'nin şahsiyeti üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise Mustafa Naîmâ Efendinin, resmi tarih yazıcılığı ve eserinin resmi tarih yazıcılığı açısından önemi kısaca değerlendirilmiştir. Ayrıca eserini yazarken faydalandığı dönemin kaynakları belirtilmiştir. Son olarak Tarih-i Naîma adlı eseri Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet döneminde de üzerinde çalışma yapan yerli ve yabancı yazarların isimleri ve buna dayalı yaptıkları çalışmaların isimleri belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Resmi Tarih Yazıcılığı, Vakanüvis, Mustafa Naima Efendi, Tarih-i Naîmâ, Bürokrasi

ABSTRACT

In this article, Mustafa Naîmâ Efendi's life, historiography and his work are briefly summarized. This article consists of two parts. In the first part, Musta-

*Arş. Gör. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Yeniçağ Ana Bilim Dalı, yakup.sahiner@atauni.edu.tr

fa NaİMâ Efendi's turbulent life from birth to death is briefly mentioned. That is; Born in Aleppo in 1655, he moved to Istanbul around 1680. With Mustafa NaİMâ Effendi entering the ward of Saray-ı Atik Baltacılar in Istanbul, the progress in the bureaucratic environment, the relationship with the bureaucrats and the personality of Mustafa NaİMâ Effendi were emphasized. In the second part, Mustafa Naİma Effendi's briefly importance history of official history writing and official historiography of his work has been evaluated. In addition, the sources of the period he used when writing his work are mentioned. Lastly, the names of the local and foreign authors working on the history-i Naİma in the Ottoman period and the Republican period and the names of the studies they have made based on them are mentioned.

Keywords: Ottoman Official History Writing, Chroniclers, Mustafa Naİma Efendi, History of NaİMâ, Bureaucracy

GİRİŞ

“Bir eserin içindeki bilgilerin sıhhat derecesi hakkında bir karara varabilmek için yazarının şahsiyeti, fikirleri, inançları gibi konular üzerinde durmak icap eder. Eserin tarafsız bir kalemden çıkıp çıkmadığı bu hususla yakından ilgilidir. Ayrıca müellifin tarafsız kalmamasını hazırlayan sebeplerden biri de, hamisi veya eseri takdim ettiği şahsın, anlatılan olaylarla sıkı bağlantısı olmasından kaynaklanır. Böyle bir durumda gerçek görüşü farklı olsa dahi yazar, bunu aksettirme imkânı bulamaz. Böylece de gördüklerini değil, ancak görmesi istenileni yazma durumunda kaldığından eseri sağlam bir kaynak olma hüviyetini kaybeder. Bütün bu sayılanlar dışında, müellifin doğru bilgi verebilmesi için belirli bir tahsil ve kültür düzeyine de sahip olması gerekir. Aksi halde olayların ruhuna nüfuz etmesi, gerektiğinde yorum yapabilmesi mümkün olmaz” (Kütükoğlu 2014: 34-35). Bu nokta da Mustafa NaİMâ Efendinin yukarı da işaret edilen vasıflara uygun bir tarihçi olduğunu ortaya koyan özelliklerine ve eserinin muhtevasına bu makalede değinilmiştir.

HAYATI

1655 yılı civarında Halep şehrinde doğan tarihçinin asıl adı Mustafa'dır. Daha çok tanındığı ve yaygın olarak kullanılan NaİMâ mahlası ise devlet hizmetine girdikten sonra divan kâtipliği sırasında verilmiştir (İpşirli 2006: 316; Uzunçarşılı 2011: 594). Ayrıca ailesi tarafından veya kaleme kaydından önce bizzat kendisi tarafından alınmış olması dahi düşünülebilir (Baysun 1964: 44;

Öztürk-Yıldız 2013: 156). Halep'te yerleşmiş bir yeniçeri ailesinden olan Mustafa Naîmâ Efendinin babası Mehmet Ağa ve dedesi Küçük Ali Ağa yeniçeri serdarlığı görevinde bulunmuşlardır. Bu yüzden Halep'te sözü geçen şahsiyetler arasında yer almışlardır. İlk eğitim hayatına Halep'te başlayıp tamamladıktan sonra 1680 yılı civarında İstanbul'a gitmiş olan Naîmâ, ailesinin nüfuzu ve saygınlığı sayesinde İstanbul'da bir hami bularak Sârâyı-ı Atik¹ baltacıları ocağına girmiştir. Daha sonra 1686 veya 1687 yılında Dîvan-ı Hümâyûn kâtipleri arasına girmiştir (İpşirli 2006: 316).

1688'de Naîmâ sultan sarayında türbedar olduktan sonra Kalaylıkoz Ahmed Paşa ile aynı ocağın mensubu olmasının getirdiği yarar ile -onun 1689 yılında vezirlikte Kaptan Paşa olması üzerine- ona divan kâtibi olmuştur (Babin-ger 2000: 268; İpşirli 2006: 316;). Daha sonra Reis-ül Küttab Ramî Mehmed Efendi'nin yardımıyla İstanbul gümrüğünden günlük yüz yirmi akçe, yani o zamana göre bir kuruş maaş tayin olunmuştur (Uzunçarşılı 2011: 594). Muhtemelen bu dönemdedir ki Mustafa Naîmâ Efendi, Ramî Efendinin aracılığıyla ilim ve sanat ehlini koruyup-kollayan olarak bilinen Amcazâde Hüseyin Paşa'nın himayesine girmiş ve onun destek ve yardımlarını görmüştür (İpşirli 2006: 316). Daha sonra Amcazâde Hüseyin Paşa'nın vezir-i âzamlığı döneminde yani 1699 yılında vak'anüvis tayin olunmuştur (İpşirli 2006: 316; Uzunçarşılı 2011: 594).

Mustafa Naîmâ Efendi vak'anüvis ilk iş olarak, Amcazâde Hüseyin Paşa tarafından Şârihülmenârzâde Ahmed Efendi'nin yazdığı tarih müsveddelerini temize çekmekle görevlendirildi² (Naîmâ 1967: I, 33-35; Naîmâ 2014: 6-11). Bu işi tamamlayıp yeniden düzenlediği tarihinin birkaç sayfasını Amcazâde Hüseyin Paşa'ya sununca kendisine bir kese akçe atıy³ verildi, ayrıca İstanbul Gümrüğü işletmesinden de kendisine günlük 120 akçe maaş bağlanmıştı⁴ (Uzunçarşılı 2011: 594-595).

¹ “Teberdaran-ı Saray-ı Atik” de denilen Eski Saray baltacıları Topkapı Sarayı'ndaki harem ile Eski Saray mensuplarının, şehzadelerin ve saray dışındaki sultanların hizmetlerini ve muhafızlıklarını yaparlardı. Bunlar doğrudan doğruya Darüssaade ağasına bağlıydı.” (Özcan 1992: 34)

² Naîmâ bu görevlendirmeden eserinde şöyle bahseder; “... *Sahib-i devlet(sadrâzam Hüseyin Paşa, “böyle bir eserin zayı ve telef olması revâ değildir” deyü ihyasına himmet ve bu tarihin yeni baştan yazılmasına ferman buyurdular ve bu hususa ben kullarını memur ettiler...*” (Naîmâ 1967: 34)

³ Padişahın veya hanedan mensuplarının kendilerine hizmet edenlere verdikleri bahşiş ve hediyeler. (Ünal 2011: 62)

⁴ Raşid Tarihinde bu hadise şöyle yazıya dökülmüştür; ‘*Vekayi-i devlet-i aliyye tahririne memur olan Na'ima efendi tertip ettiği tarihinden birkaç eczayı kendi adamlarından birisi ile tarafı devlete irsal etmekte şevkine medar olmak için sadr-ı âzam Hüseyin paşa hazretleri tarafından bir kese akçe ile İstanbul gümrüğü mukataasına mâlından para üçer akçe olmak üzere yevmi yüz yirmi akçe vazife inayet ve ihsan*’ olmuştur (1114 Rebiulevvel 17) Raşid, c.2, s.533. (Uzunçarşılı 2011: 594)

NaİMâ, Kalaylıkoz Ahmed Paşa'nın vezir-i âzam olmasıyla, eski hukuka binaen ve aynı ocak mensuplarından darüssaade ağası yazıcısı olan Nevşehirli İbrahim Efendi'nin de yardımıyla hâcegân rütbesiyle Anadolu muhasebeciliğine tayin edilmiştir. Divan-ı Humâyûn hâcegânı zümresinden olan Mustafa NaİMâ Efendi belirli aralıklarla üç defa Anadolu muhasebecisi olmuştur. Son görevi 1705 yılının son aylarına kadar sürmüştü. Bu dönemde vezir-i azam olan Çorlulu Ali Paşa, nücûm⁵ ilmine ilgisiyle bilinen Mustafa NaİMâ Efendinin kendisine zararlı olabileceğinden kuşkulananarak NaİMâ'yı görevden alıp kalebend⁶ olmak üzere Hanya'ya sürgün etmişti.⁷ Fakat Boğazhisar bölgesinde gizlendiği öğrenilince ikinci bir emirle tekrar Hanya'ya sürgün edilmesini istemişti.⁸ NaİMâ, Hanya'da altı ay kadar kaldı. Bu sırada İstanbul'da çok zor günler geçiren hanımı Hâce Havvâ Hanım sıkıntılı günler geçirdiğini anlatan bir arzuhali Dîvân-ı Hümâyûn'a sununca Çorlulu Ali Paşa, NaİMâ'yı affetmiş, ancak onun İstanbul'a gelmesine müsaade etmeyip Bursa'da kalmasını istemiştir. NaİMâ İstanbul'a dönüş iznini ise ancak bir sene sonra alabilmiştir (Tunay 1998: 2; İpşirli 2006: 316; Uzunçarşılı 2011: 594-595).

Bu gözden düşme devresinin sonunda, Mustafa NaİMâ Efendinin ikbale kavuştuğu ve kendisinin Nimeti Efendi yerine teşrifatçılıkla görevlendirildiği ve bu memuriyetin az maaşı olduğundan, geçinebilmesi için ek olarak kalyonlar defterdarlığına da tayin edildiği görülmektedir. Daha sonrasındaki süreçte Damad Ali Paşa, Mustafa NaİMâ Efendi'yi yakınları arasına almıştı; NaİMâ, Damad Ali Paşa'nın en fazla güvendiği ve sözüne itimat ettiği adamlarından biri olarak ikinci defa Anadolu muhasebeciliğine yükseltilmişti. Damat Ali Paşa daha sonra Osmanlı ve Rusya arasında olan ihtilafı kesin bir sonuca ulaştırmak

⁵ Sözlükte astroloji manasına gelen kelime, Yıldızlarla uğraşan kişileri tasvir etmek içinde kullanılmaktadır (Develioğlu 2008: 429, 846)

⁶ Her Hangi bir suçtan dolayı bir kalenin hisarından dışarı çıkmamak üzere içinde oturmaya mahkûm olan kimse (Ünal 2011: 367).

⁷ Bu sürgün hadisesi ile ilgili tarihi kayıt Osmanlı Ana kaynaklarından kabul edilen Muhimme defterlerinden 115. Defterin 24. Sayfasında bulunmaktadır. Şöyle ki; *Hanya valisi Kalaylıkoz Ahmed paşa ile Hanya kadısına gönderilmiş olan hükümden: "Sabıka Anadolu muhasebecisi Naİma kendü halinde olmayup nefy ve tagrip olunması iktiza etmekle tayin olunan çavuş mübaşeretıyla sadır olmadıkça itlak olunmaması..."* (Uzunçarşılı 2011: 595)

⁸ Bu hadiseyle alakalı da 115 Numaralı Mühimme defterinin 60. Sayfasında şöyle bir tarihi kayıt bulunmaktadır; Şöyle ki; *Sabıka Anadolu muhasebecisi olan Naİma ile Hamevi Ali kendi kendi hallerinde olmalarıyla bundan akdem emr-i şerifimle mezkûr Naİma Hanya'ya ve mezkûr Ali Kıbrıs'a neyfolunmuşlar iken memur oldukları mahalle gitmeyip boğaz hisarlarında kaldıkları ihbar olunmağla imdi siz ki dizdarsınız, emri şerifim vusulünde yanlarına mübaşir tayin olunan iki nefer çavuşları Boğazhisar kalelerinin birinde kalebend edip merkuları bu taraftan tayin olunan çavuşlara teslim ve bir saat mukaddem memur oldukları mahalle yollayıp... Evahir-i Rebiulevvel 1118 (Uzunçarşılı 2011: s.595)*

üzere, 1712 yılında ordu ile Edirne'ye gitmeğe hazırlanırken Mustafa Naîmâ Efendi'yi öncelikle defter eminiğine ve bir süre sonra da baş muhasebe hâceliğine getirmiştir. Mustafa Naîmâ Efendi artık vezir-i âzâmın divanına serbestçe girip-çıkıyor, Habeşizade Rahimi, şair Sami ve Râşid gibi zamanın tanınmış ilim ve sanat erbabının arasında önemli bir yer almış bulunuyordu (Baysun 1964: 45).

Mustafa Naîmâ Efendi; dürüst, fikrini çekinmeden açıkça söyleyen bir kişilik yapısına sahip olduğundan, onun bu tutumu vezir-i âzam Damad Ali Paşa'nın kethüdası olan İbrahim Ağa'nın pek hoşuna gitmemiştir. Bu yüzden Mustafa Naîmâ Efendi'nin rüşvet aldığı ve Mora seferinin neticesinin iyi olmayacağı yönündeki söylemlerini vezir-i âzam'a anlatarak onu vezir-i âzâmın gözünden düşürüp alt memuriyetlerden olan silahdarlar kâtipliğine nakledilmesine sebep olmuştur (4 Mart 1715). Ayrıca daha sonra Ordu ile birlikte Mora seferinde bulunan Naîmâ, ordunun Mora'ya vardığı esnada Mora defter emini olarak görevlendirilip orada bırakılmıştır (Uzunçarşılı 2011: 595-596).

Bu hâdiseler yüzünden psikolojik olarak yıpranan ve çöken Mustafa Naîmâ Efendi çok uzun süre yaşamadı ve 1716 yılında Mora'da defter emini olduğu sıralarda ki bu- Damad Ali Paşa'nın Avusturya seferinde bulunduğu vakte tekabül eder- Balya-Badra diye adlandırılan yerde vefat ederek, câmi haziresine defnolunmuştu. Ayrıca Mustafa Naîmâ Efendinin kafesi destarlı mezar taşında *'baş muhasebe mansıbından azledilmiş Mora mabeyincisi iken öldüğü kaydının bulunduğu söylenir'*⁹ (Baysun 1964: 45-46; İpşirli 2006: 316).¹⁰ Ayrıca Ayvansarayi eserinde, Naîmâ'nın vefat ettiği seneyi gösteren iki satırlık bir beyite de yer vermiştir. Şöyle ki;

'Ne zıba düştü tarih-i vefatı

Naîmâ gitti Firdevs-i Naîme' (Tunay 1998: 2)

Son olarak tarihi tam olarak belirlenemeyen, ancak Mustafa Naîmâ'nın ölümünden sonraki bir tarihe ait olduğu anlaşılan bir belgeden hayattayken evinde büyük bir yangın çıktığı, evinin büyük bir kısmının mahzeniyle beraber yandığı, bütün kitaplarının yanarak yok olduğu anlaşılmaktadır. Şârihulmenâr-

⁹ Bu kayıt 125 numaralı mühimme defterinin 57. sayfasında yer almaktadır. Şöyle ki; *'Mora canibinden defter emini Naîma efendi fevt olup ve halen eyâlet-i Mora'nın tahririne memur olan halife dahi tayin ve defteri gönderilmekle...'* Evasıt-ı şevval 1128 (Uzunçarşılı 2011: 596)

¹⁰ Naîma Mustafa Efendi'nin naaş'ı bugün yeri tam olarak tesbit edilemeyen bir Cami'nin avlusuna gömülmüştür (Babinger 2000: 268).

zâde'ye ait olan tarih müsveddelerinin de bu yangın esnasında yanmış olması muhtemeldir (İpşirli 2006: 316).

TARİHÇİLİĞİ VE ESERİ

Osmanlı Devleti'ne gelinceye kadar Türkler, Türkçe olarak bir tarih eseri yazmamışlardır veya yazılmış olup da günümüze ulaşmaması da çok muhtemeldir. Selçuklu Devleti'nin yıkılışından sonra Anadolu'da kurulan Türk beylikleri gibi Osmanlı Beyliği'nde de erken dönemlerde kaleme alınıp bugüne ulaşan bir tarih eserine rastlanmamıştır. Tarih kapsamında değerlendirilebilecek ve elimize ulaşan ilk Osmanlı kaynakları ise devlet kurulduktan yaklaşık yüzyıl sonra ortaya çıkmaya başlamıştır. (Arıkan 2011: s.66).

XIII. Yüzyılın sonları ile XIV. yüzyılın başlarına ait Osmanlı Tarihleri olmadığı gibi diğer milletler tarafından yazılmış kaynak eserlerde son derece azdır. Osmanlı tarihinin kuruluşu hakkında azda olsa bilgi veren Bizans tarihçileri (Pachymeres, Nicephoras, Kantakousenos) ile üç Arap seyyahı coğrafyacısını (İbn Batuta, İbn Said, El- Ömeri) belirtmek gerekir. (Afyoncu 2007: s.19) Ayrıca Aşıkpaşaza de yüzyılın sonlarına doğru Yahşi Fakih tarafından yazıldığı söylenen bir tarih eserinden bahsetmektedir. (Özcan 2011: s.30) Yani yazılı kaynaklarımız itibariyle, Osmanlı tarihçiliği Yahşi Fakih'le başlamaktadır. Bu kaynak henüz elde yoktur, sadece Aşıkpaşazade'nin referanslarından tanınmaktadır. Birde iyi tarihlendirmemiz mümkün olmayan anonim "Tevârih-i Âl-i Osman"lar var. (Ortaylı 2011: 86) Hal böyleyken bu dönemde yazılı kayıtların olmaması tarihi anlatıların olmadığı anlamına gelmemektedir. (Özcan 2011: s.30)

Osmanlı tarih kültürü ise, XV. yüzyıla kadar geri götürülebilen bir tarihçilik geleneğine sahiptir. (Faroqhi 2002: s. 33). Çünkü XIII. ve XIV. yüzyıllarda oluşan bir edebi birikim XV. yüzyılda Tevârih-i Âli Osman, tarihi takvim, gazavatnâme ve menakıbnâme gibi yeni Tarih yazım türlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Böylece Osmanlı tarih yazıcılığı diğer bütün kurumlara yansıyan Arap ve Fars etkisiyle birlikte Türk-Moğol, Anadolu- Yunan geleneklerinin de izlerini taşıyan bir etkileşim içindeydi. Bu etkileşim bürokratik değişmeyi etkilerken tarih yazmayı bir vazife olarak üstlenen Osmanlı tarih yazıcısını da etkilemiştir. (Özcan 2011: s.33)

Bugün elimizde mevcut en erken Osmanlı tarihi ise XV. Yüzyılın başlarında Ahmedi tarafından yazılmış olan İskendernamedir. Osmanlı tarihine ait teferruatlı bilgi veren ilk eserler ise XV. yüzyılın ilk yarısında Sultan II. Baye-

zid döneminde yazılmıştır. Yine bu yüzyılda resmi tarih yazıcılığı olarak adlandırabileceğimiz şehnamecilikte¹¹ ilk ürünlerini, Sultan II. Bayezid döneminde Türkçe ve Farsça olarak İdris-i Bitlisi ve İbn Kemal'in eserleriyle başlamıştır. (Afyoncu 2007: s.19-29)

XVI. Yüzyılda tarihçi tahtta oturan sultanın işlerini nazım halinde yazmak için hususi olarak görevlendirilmiştir. Hatta zengin minyatürlerle süslenmiş ve hanedanın tarihini ve daha önce hükümdar olan Sultan Süleyman'ın dönemini bir dünya ve büyüme çerçevesinde tasvir edilmiştir. (Faroqhi 2002: s. 33). Diğer yandan konuya ilgili olanların yazmış oldukları Tevarih-i Al-i Osmanların, Osmanlı tarih yazıcılığının gelişmesinde büyük katkıları olmuştur. Bu eserler çoğu zaman bireysel çalışmaların ürünü olmakla birlikte, padişahların teşvik etmiş oldukları eserler de vardır. Kanuni Sultan Süleyman zamanında Osmanlı tarih yazıcılığı büyük bir gelişim ve değişim göstermiştir. Bu dönemde sadece Osmanlı devleti tarihinden bahis ile farklı eserler de ortaya çıkmıştır. Özellikle devletin yeni fetihler yapması ve coğrafi olarak büyüme göstermesi yeni eserlerin ortaya çıkmasında önemli faktördür. Diğer yandan Fetihname, Selimname ve Süleymanname şeklinde görgü tanığı olanlar olayı bizzat yazmışlar ve bu şekilde eser kaleme alınmıştır. Bütün bu değişik telif eserler Kanuni döneminde Osmanlı tarih yazıcılığının olgunlaşmasında ve şekillenmesinde büyük amil olmuştur. Bu arada bütün Osmanlı tarihçilerinin anlatım şekli aynı olmakla birlikte dili kullanma şekli bakımından birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Genellikle olaylar tek düze şeklinde anlatılır. Sebep sonuç ilişkisine pek girilmez ve olayın bir önceki sahnesine pek atıf yapılmamıştır. (Polat 2012: 91-93). Bu şehname yazım türü ise XVII. yüzyılın başlarına kadar devam etmiştir. (Afyoncu 2007: s.29)

XVIII. yüzyıldaki resmi Osmanlı tarih yazıcılığı ise ilk olarak klasik dönemdeki şehnamecilik ile başlamıştır. (Polat 2012: 91-93). XVII. yüzyılda şehnamecilik memuriyeti ortadan kalktıktan sonra, XVIII. Yüzyılın başlarından itibaren resmi tarihi eserler yazdırmak için yeni bir deneme yapıldı. Şöyle ki;

¹¹ "Sözlükte "sultanın kitabını yazan kimse" anlamına gelen şehnameci Osmanlı literatüründe XVI. yüzyıl saray tarihçileri için kullanılmıştır. Kelimenin üç farklı türevi mevcuttur. Şehnamecilerin asıl görevleri sultanın ve hanedanın özel tasvirini yapmaktır. Nazım veya nesir şeklinde kaleme alınmış, zengin biçimde resimlendirilmiş ve görkemli bir cilt içinde sunulan bu eserler XVI. yüzyıl sultanlarının ihtişamını yansıtır. Ayrıca sultanların bu tür eserlerin büyük masraflarını karşılamaya muktedir olduklarını gösterir. Bu bakımdan Şehnamecilerin amaçları, sonraki yıllarda ortaya çıkan ve Naima'ya göre eserleri sadrazam ve ileri gelen devlet adamlarına ne yapmaları gerektiğini gösteren bir rehber niteliğindeki vak'anüvislerden oldukça farklıdır." (Woodhead 2010: 56-57)

XVIII. Ve XIX. yüzyılda resmi tarih yazıcıları görevleri icabı eserlerini nesir halinde ve resim, minyatür olmaksızın kaleme almışlardır; umumiyetle arşiv belgelerine kolaylıkla ulaşabilmekteydiler. Böylece Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar sürekli olarak, yazacağı dönem kendisine sipariş edilen ve yazarın bizzat yaşamadığı geçmiş bir dönemi kaleme alması gereken bir vak'anüvis¹² memur edilmiştir. (Faroqhi 2002: s. 33)

XVIII. yüzyıldaki ilk Osmanlı vak'anüvisi Mustafa Naımâ Efendinin¹³, asıl adı "Ravzatü'l-Hüseyn fî Hulâsati Ahbârî'l-Hâfikayn"¹⁴ olan eseriyle (İpşirli 2006: 316) birçok yönden diğer Osmanlı tarih yazıcılarından ayrılmaktadır. Yukarıda ki sayfalarda da ifade edildiği gibi, Mustafa Naımâ Efendi ilk resmi Osmanlı vak'anüvis'i olmasından dolayı diğer tarih yazarlarından ayrılmaktadır. Tarihinin ön plana çıkmasının değişik sebepleri vardır. Bunlar arasında eserini yazarken yararlandığı eserleri ve kaynakları yoğun bir şekilde kullanmış ve isimlerini de zikretmiştir. Eserinde yaşadığı dönemde rastlanmayan harika bir tarihi tasvir ve olayların kurgusu vardır. Diğer özellik ise; olayların arkasındaki gizli sebepleri neden-sonuç ilişkisi içinde vermesidir. En çok dikkat çeken perde arkası olay anlatımları ise, azlin sebebi, katlin sebebi, sürgünün sebebi şeklinde görünmektedir (Polat 2012: 93). Ayrıca Mustafa Naımâ Haçlı seferlerine kadar değinir ve tarihinde yer yer İslam- Haçlı kutuplaşması ve mücadelesi etrafında meseleleri değerlendirmiştir. (Ortaylı 2011: 176) Yine XVII. yüzyılda gelişen olaylar Osmanlı Devletinin aleyhinde gelişmiş ve bu durum Osmanlıyı bir bu-

¹² Vekâyinüvis veya daha sonraki şekliyle Vak'anüvis, Osmanlı merkez teşkilâtında vazifeli devlet tarihçisine verilen unvan. Vak'anüvisler, kendilerinden önce yazılanları derlemeye ve hizmette buldukları zamanın olaylarını kaydetmeye memur edilerek Osmanlı tarihinin telifine çalışmışlardır. Ancak kesin bir amaç veya özel hizmet için vekâyîi zapt etmekle, Divân-ı Hümayun'a bağlı devamlı bir devlet hizmeti olan Vak'anüvisliği birbirinden ayırmak lazımdır. (B.Kütükoğlu 2001: 271) Vak'anüvislik, ilim

¹³ İlk vak'anüvis olduğuna dair yaygın kanaat, kendisinin halefi Râşid Efendi'nin ondan vak'anüvis diye bahsetmesiyle güçlenmektedir (B.Kütükoğlu 2001: s.272; İpşirli 2006: 316). Diğer yandan Vak'anüvis Ahmed Lütfî Efendi (XIX. yüzyılın ikinci yarısında) kendi tarihinde kendisine kadar gelen resmî vak'anüvislerin isimlerini verdiği bölümde şehnamecilerle başlattığı listesini Abdurrahman Abdi Paşa ile devam ettirir. Ayrıca Abdi Paşa'nın eserinin isminin de Vekayiname olması gibi nedenlerden dolayı ilk Vakayinüvis olarak Abdi Paşa'yı gösteren araştırmacılar da vardır (Anaç 2016: 229-231) Sonuçta ilk Vakanüvis kimdir? Sorusu bazı araştırmacılar tarafından son yıllarda da yoğun bir şekilde tartışılmaya devam etmekte ve tartışmalar güncelliğini korumaktadır. Lakin vak'anüvis unvanı XVI. yüzyıllarda yaşamış olan tarihçiler için kullanılmış olsa da Divan-ı Hümayum'a bağlı resmi bir memuriyet olarak bu görevin ilk defa Mustafa Naımâ Efendi'ye verilmesiyle vak'anüvislik görevi Raşid'den itibaren Osmanlı Devleti yıkılıncaya kadar resmi memuriyet olarak devam etmiştir (Afyoncu 2007: 34).

¹⁴ Naımâ Efendi eserine bu ismi vermesinin nedenini şöyle açıklıyordu; "...Bu işe başlarken hakirin kalbine doğdu ki, işbu kitap Hüseyin Paşanın isimleriyle anıldığı gibi, mukaddemesi de dahi onun meziyetleri ve hizmetlerini zikir ile başlasın..." (Naımâ 1967: I, 34). Naımâ'nın eserinin bu başlığı günümüz Türkçesiyle de şu anlamı ihtiva etmektedir; "Hüseyin'in(Amcazâde) bahçesinden Doğu ve Batı haberlerinin hulasalarının toplanması" (Naımâ 2014: XVI)

nalım sürecine sürüklemişti. Bu bunalım süreciyle birlikte bu olumsuz değişime neden olan sebep ve etkenleri konu edinen, problemlere çözüm önerileri sunan ve yetkilileri uyaran çeşitli çalışmalar yapılmış, kitap ve risaleler hazırlanmıştır. Bunlar arasında en önemlilerinden biri olarak Mustafa Naîmâ Efendi'de sayılmıştır. (Okumuş 2002: 29)

Daha genç yaşlarında iken eski dönemlere karşı derin bir merak ve ilgi beslediği anlaşılan Mustafa Naîmâ Efendinin, tarihini Şarihülmenâr lakabı ile tanınan müderris ve Kadı Mehmed Efendi'nin oğlu müderris Ahmed Efendi'nin kaleme aldığı tarihi eserini esas tutup, birçok yerlerini birebir aynı nakletmiştir. Ayrıca başka eserlerden de ilaveler, alıntılar ve kendi fikirlerini de katarak tarihi eserine son şeklini vermiştir. Şarihülmenârzâde'nin sayfaları günümüze kadar ulaşmayan tarihi, 'rivayete göre yaratılıştan başlayıp, 1655 yılına kadar geliyordu. Mustafa Naîmâ'nın dediğine bakılırsa, Ahmed Efendi, Sultan Ahmed devrinden Köprülü Mehmed Paşa'ya kadar olan olayları mufassal olarak yazmış daha önceki dönemleri ise Hasan Beyzade tarihinden almıştır '(Baysun 1964: 46).

Tarihinin giriş kısmında Naîmâ, Mustafa Âli, Katip Çelebi, Kınalızâde ve özellikle en büyük tarihçi olarak gördüğü İbn Haldun tarafından ifade edilmiş olan toplum ve tarih hakkındaki teorileri özetlemiştir. İbn Haldun'u fikirlerini benimseyen Naîmâ, devletlerin ve uygarlıkların gelişip-büyümesine yön veren çeşitli ilke ve etkenleri açıkladıktan sonra İbn Haldun'un beş dönem teorisini özetler. (İnalçık 2006: 63) Bu beş dönemi Naîmâ, İstanbul'un fethinden ve devletin teşkilatlandırılma döneminden başlayıp kuruluş ile bitirmektedir. Naîmâ'ya göre birçok devlet ve uygarlık bu ikinci evreyi yaşayamazlar. Çünkü, daha önceki fatih sultanların yakın adamları başarıyla politikadan uzaklaştırılmalarına rağmen kendilerini müdafaa etmeyi başarmışlardır. Üçüncü dönem, üst bürokrasinin emniyeti ve bu bürokratların kendine olan güveni ile vasıflandırılmıştır. Eğer devlet fütûhatı bıraktıysa, sorunlar ve buhranlar dördüncü dönemde başlar. Bundan sonra Devleti yönetenler artık geçmişte yaşamayı adet haline getirir ve geçmişe özlem duyarlar (Thomas 1972: 77'den naklen; Faroqhi 2002: 42). Bu şemayı Osmanlı tarihine uyarlama çabasındaki Naîmâ, 1683 yılındaki Viyana mağlubiyetini takip eden yenilgilerin ardından gelen barışçı politikayı dördüncü dönemin başlangıcı saymıştır. Yani önceki dönemin ilke ve kanunlarının izlendiği ve devletin elinden geldiğince komşu devletlerle sulh içinde yaşamaya gayret ettiği bir dönemin belirtisi olarak yorumlamıştır (İnalçık 2006:

63). Bu şemanın beşinci aşamasında ise Naîmâ, Osmanlı Devlet teşkilatının bozulmasıyla çöküş döneminin yaşanmaya başladığına inanarak ‘*devlet nasıl kurtarılıp eski günlere döndürülebilir sorusuna cevaplar aramakta ve Osmanlı Devletinin bu durumunu İslam tarihinden örneklerle karşılaştırarak çözümler bulmaya çalışmıştır*’ (İpşirli 2002: 844).

Naîmâ, ayrıca Kutadgu Bilig, Gazali ve Nizamü’l- Mülk tarafından açıkça ortaya konmuş olan Osmanlı toplumunun düzen ve yönetiminin temel dinamiklerini oluşturan *dâire-i adliye* veya *hakkâniyet çemberi* adı verilen sistemi de önceki Osmanlı tarih yazarlarında olduğu gibi eserinde ele alıp yorumlamaya çalışmıştır. (Yediyıldız 2002: 184)

‘‘Mevcut nüshalardan edinilen görüşe göre Naîmâ eserinin tarih kısmını 1574 yılından, yani Sultan III. Murad’ın saltanatından başlatmış, Daha sonra Şârihulmenârzâde kayıtlarının bittiği 1655 tarihine kadar getirmiştir ve eserini, Amcazâde Hüseyin Paşa’nın yararlılıkları ve hazırlanmasını sağladığı Karlofça Anlaşması¹⁵ vb. bilgileri eklediği mukaddimesiyle 1702’de ona sunmuştur. Ayrıca burada, bazı kaynaklara dayanarak çalışmasını 1702 yılına kadar uzatmak istediğini belirtmiştir. Fakat aynı yıl Amcazâde’nin vefatı, ardından ortaya çıkan Edirne Vak’ası bu niyetini gerçekleştirmesini geciktirmiştir. Bu arada sadarete getirilen Damad Hasan Paşa eserin devamının yazılmasını kendisinden talep edince Mustafa Naîmâ, ilk telifteki 1592 yılına kadar gelen kısmı ayırıp sonuna yazmakta olduğu II. cilde ait beş yıllık olayları ekleyerek 1591¹⁶-1660 olaylarını ihtiva eden vakayinamesini yeniden düzenlemiştir. Ayrıca Naîmâ’nın 1660 sonraki yıllara ait olarak birtakım müsveddeler hazırladığı ve bunların Şehrîzâde Said Efendi’ye geçtiği de ileri sürülmüştür’’ (İpşirli 2006: 316-317).

Mustafa Naîmâ Efendi, yazacağı eserini daha etraflı bir hale getirmek için, başka kaynaklardan da faydalanmıştır. Mustafa Naîmâ Efendinin başlıca kaynakları arasında ‘‘Kâtip Çelebi, Peçuylu İbrahim, Vecihi, Kara Çelebizade Abdülaziz Efendiler ile Nişancı Abdi Paşa, İsâzâde, Mehmed b. Mehmed Edirnevî, Mehmed Halîfe, Hüseyin Tûgi, Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi,

¹⁵ ‘‘Mustafa Naîmâ Efendi, tarih yazmakla görevlendirildiği zaman Osmanlı Devleti tarihinin en ağır şartlarını içeren Karlofça Anlaşmasını imzalamış ve bundan dolayı büyük bir psikolojik sarsıntı içerisinde bulunuyordu. Resmi tarihçi olmanın verdiği sorumluluk ile eserine öncelikle bu konuyla eğilmiş ve bu mağlubiyetin izlerini silme, en azından hafifletme gayreti içine girmiştir. Bunu Hz. Muhammed’in yapmış olduğu Hudeybiye Barışı ile karşılaştırmıştır. Hudeybiye barışı yapılırken peygamberin Kureyşlilerin her dediğini kabul ettiği, bunu aczinden dolayı değil, onun istediği işlerin yürütülmesinde tedrici riayeti ümetine öğretmek olduğunu belirtiyor.’’ (Akbulut 2006: 89-90)

¹⁶ ‘‘*Vekayi’-i sene elf min hicreti men lehu’l-izzü ve ’ş-şeref (1000/1591-1592) (Naîmâ 2014: I, 49)*

Cenâbî Mustafa Efendi ve Âlî başta gelir. Yine kaynakları arasında Kazasker İsmetî Efendi'nin telif ettiği, ancak henüz nüshasına rastlanmayan *Tevârih-i Devlet-i Aliyye*'nin bulunmuş olması mümkündür” (Baysun 1964: 47; İpşirli 2006: 317). Naîmâ'nın hiçbir değişiklik yapmadan birçok bahsi ve bölümü fezleke'den nakletmiş olması bunların içinde Kâtib Çelebi Fezlekesinin onda özel bir yeri olduğunu göstermektedir. Yine Kâtib Çelebi'nin *Düstûrü'l-amel ve Mîzânü'l-hak* gibi eserlerinden de alıntılar yapmıştır.¹⁷ Naîmâ tarihinin şifahî¹⁸ kaynakları arasında ise Ma'noğlu Hüseyin Bey başta gelir. Ondan Sultan İbrâhim ve Sultan IV. Mehmed devirleriyle ilgili bilgiler aldığı, ayrıca bugün ele geçmeyen kendi eliyle bizzat yazdığı tarih mecmuasını da gördüğünü belirtilir.¹⁹ Mustafa Naîmâ'nın yer yer kullandığı kaynakları birbiriyle karşılaştırdığı ve bilgilerin telifinde hayli başarılı olduğu anlaşılır. Ayrıca eserin mukaddime kısmı ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü burada bölümde Mustafa Naîmâ'nın tarihçilik anlayışı ve siyasetnâmeyle ilgili görüşleri bulunmaktadır. Bu kısım İbn Haldûn, Âlî Mustafa Efendi ve Kâtib Çelebi gibi müelliflerin fikirler ve görüşlerinden hareketle hazırlanmıştır (Güçlü 1998: 41; İpşirli 2006: 317).

“Yine Mustafa Naîmâ, tarihini tahkik ve tetkik suretiyle sıhhatli olarak kaleme aldığı gibi, eserinin sade güzel olmasına ve bilhassa herkesin yararlanabilmesi için eserinin dilinin süslü olmamasına da dikkat etmiştir. Bu özelliklerinden dolayı Naîmâ tarihi vezir-i âzam Hekimoğlu Ali Paşa'nın emriyle müteferrika matbaasında basılan ilk Osmanlı tarihi olmuştur”(Uzunçarşılı 2011: 597). Daha sonra Naîmâ'nın Tarih'i gördüğü yoğun ilgi sebebiyle Osmanlı döneminde dört defa basılmıştır²⁰ (Arıkan 2011: 69).

¹⁷ Naîmâ'nın Katip Çelebinin eserlerinden aldığı bir alıntıya örnek verecek olursak; “... *Lakin Kâtib Çelebi merhum ‘Rûbbe hâmilü fikhin ilâ men hüve efkaha minhü’ mazmunu üzere bu bâb da birkaç kelâm-ı nush-encâm zikr etmeğin alâ sebili'l-münâsebe tahrir olundu...*” (Naîmâ 2014: I, 39)

¹⁸ Bu kelime Ağızdan, sözlü anlamına gelmektedir. (Develioğlu 2008: 997)

¹⁹ Mustafa Naîma efendi, Ma'an oğlu Hüseyin bey 'den aldığı bilgileri eserinde şöyle dile getirir; “... *Muharrir-i târih fakir kendi ile görüşüp meclis-i şeref-rehînlerine mahrem ve karîn olmak müyesser olmuştu. Hatta asr-ı İbrahim Han ve Mehmed Hanı'de sunûh eden vekâyi'in ekserisini müşârun-ileyhin lisanından sıhhati üzere istimâ' ve zabt ve bu tarihe derç eyledim ki mahallerinde zikr olunsa gerektir... Muhâzara müte'allik Temyiz nâm bir kitab-ı müstetâb te'lif edip birkaç nüshasını bu hakire yazdırmıştı....*” (Naîmâ 2014: III, 763)

²⁰ Eserin iki büyük ciltten oluşan birinci baskısı 1147'de (1734) yılında 500 nüsha olarak Müteferrika Matbaası'nda yapılmıştır. I. cildin başına İbrâhim Müteferrika tarafından yazılan takdim yazısı sonraki baskılarda da tekrar edilmiştir. Eksik olan ikinci baskı (yalnız I. cilt) 1259 (1843) tarihlidir. Üçüncü tab'ı İstanbul'da Matbaa-i Âmire de, 1280 (1863/1864) yılında sayfaları çerçevesi olarak altı cilt halinde basılmıştır. Müteferrika tab'ının esas alındığı bu neşirde cilt taksimatının değiştirildiği belirtilmemiştir. Çerçevesiz baskı olarak bilinen dördüncü baskı da 1281 (1864/1865) yılında Matbaa-i Amire de altı cilt halinde basılmıştır. Bu baskıda bazı ifadelerin basitleştirildiği, anlaşılmayı kolaylaştıracak çok küçük ibarelerin eklendiği görülmektedir (İpşirli 2006: 317; Öztürk- Yıldız 2013: 157)

Ayrıca Tarîh-i Naîmâ, Osmanlı döneminde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de çok kullanılan, okunan bir eser olmuştur. Cumhuriyet döneminde onu eserinde sıklıkla kullananların başında Ahmed Refik gelmektedir. Türkiye’de ve yabancı kütüphanelerde birçok yazma nüshası bulunan Tarih-i Naîmâ’dan bazı parçaların neşredildiği de bilinmektedir. Bunların başlıcaları Simirnof, Kostantinidi Paşa, Âsaf Hâlet Çeleb, Ali Canip, Ahmed Refik sayılabilir. Bu arada Zuhuri Danışman ise eserin bütününe sadeleştirip latin harflerine çevirmiştir. Ayrıca Naîmâ ve tarihi üzerine çeşitli çalışmalar da yapılmıştır. Bunların ilki Lewis V. Thomas’ın doktora tezidir. Thomas’ın çalışmasıyla Naîmâ’nın hayatı ve eseriyle ilgili birçok nokta aydınlanmıştır. Daha sonra N. İtzkowitz’in editörlüğü ile bu tez yayınlanmıştır. İkinci önemli çalışma ise Zeki Arslantürk’ün; Naîmâ’ya Göre XVII. yüzyıl Osmanlı Toplum Yapısı adlı Sosyolojik çalışmasıdır. Bu çalışma esas itibarıyla Naîmâ’nın giriş kısmındaki değerlendirmelerine dayanır (İpşirli 2006: 317).

Bu arada Naîmâ Tarihi Cumhuriyet döneminde yoğun bir şekilde kullanılmasına rağmen sıhhatli ve bilimsel bir transkripsiyonu ancak 2007’de Mehmet İpşirli tarafından yapılmıştır. Mehmet İpşirli Osmanlı dönemindeki dördüncü baskıyı merkez alarak diğer nüsha farklarını da karşılaştırarak sıhhatli bir transkript ortaya koymuştur. Ancak eserin dördüncü baskısı 6 cilt olmasına rağmen 2007’de yayınlanan Naîmâ Tarihi 4 cilt şeklinde basılmıştır. Yayının en güzel taraflarından biri 4.cildin sonuna yaklaşık 3,000 kelimedenden oluşan Naîmâ’yı okuma sözlüğünün konulmuş olmasıdır. Yayının diğer bir önemli özelliği ise geniş bir şekilde hazırlanan indekstir. Diğer yandan tarihi sürecin daha iyi takibi için Naîmâ’nın belirttiği tarihler miladi olarakta ayrıntılı bir şekilde verilmiştir (Polat 2012: 93-94) Ayrıca 2014 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından basılan ve transkripsiyonu Mehmet İpşirli tarafından yapılan Tarih-i Naîmâ ise 6 ciltten oluşmaktadır. 6.cildin sonuna konulmuş olan Naîmâ tarihini okuma lügati ise takdire şayandır. Yine Naîmâ tarihinde istenilen konuya ve metin içerisinde istenilen yer, kişi ve olay v.b isimlerine ulaşmak için oluşturulan geniş indeks de bir o kadar önemlidir.

Mustafa Naîmâ Efendi, Naîmâ Tarihinden başka birkaç siyasi türde eserde (Resâ’il-i siyasiyye gibi) kaleme almıştır. Bunlar el yazması bir mecmuada bulunmaktadır. (Babinger 2000: 269) Yine Mustafa Naîma Efendi şiirle de uğraşmıştır; aşağıdaki iki beyit kendisindedir:

“Hâsîd ayağa çalsa da kâlây-ı kemâlim

Sermâye-i irfanıma asla zarar olmaz

Naîma sırr-ı aşkı sûziş-i pervaneden görkim

Ne hicr-i yârdan ağlar ne sûz-i nardan söyler” (Uzunçarşılı 2011: 597)

SONUÇ

Mustafa Naîmâ Efendi, Osmanlı tarihçisi veya resmi tarih yazıcılığı denildiğinde ilk akla gelen tarihçilerden olmuştur. Gerçekten de bu haklı ünü elde etmesinde gerek şahsiyeti, gerek tarihçiliği ve gerekse eseri gibi faktörlerin birinci derecede rol oynadığını muhakkaktır. Mustafa Naîmâ Efendinin hayatı, tarihçiliği ve eseri bölümlerine dayanarak bu fikri edinmek mümkündür. Zaten Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde eserinin çoğaltılarak kullanılması da bu haklı ünü destekler mahiyettedir. Makalede de üzerinde durulduğu gibi Mustafa Naîmâ Efendinin bu haklı ünü elde etmesindeki diğer bir faktörde kişilik özellikleridir. Yani dürüstlük, açık sözlü ve doğruya ulaşmak için sentezler yapmaya çalışması gibi amilleri onun ilgi duyulan ve günümüze kadar çok konuşulan bir tarihçi olmasını sağlamıştır. Fakat her ne kadar Mustafa Naîmâ Efendi eserinde çekinmeden açık sözlü bir şekilde yeri geldiğinde kendinden önce yaşamış olan hatalı vezir-i azamları veya devlet aleyhine kendinden önce yaşanmış olan hadiseleri yermiş olsa da, devletin aleyhine olan bazı hadiseleri (Karlofça Antlaşması gibi) devletin lehineymiş gibi gösterdiği de olmuştur. Bu dönemin ise kendisinin hamisi olan vezir-i azam Amcazâde Hüseyin Paşanın dönemine denk gelmesi ise gerçekten bu konuyu böyle değerlendirmesiyle yakın bir bağı olduğu düşünülebilir. Zira eserinin adının bile Amcazâde Hüseyin Paşa’yı metheden bir şekilde olması bu düşüncüyü güçlendirmekte olmasına rağmen bu durum Mustafa Naîmâ Efendinin Türk Tarihine ve Tarihçiliğine yaptığı büyük katkıya gölge düşürmemelidir. Çünkü devletin o zor yıllarda yaşadıklarını bir nebze olsun Resmi Tarihçi olarak silme gayreti içinde böyle bir tutum sergilediği de dikkate alınmalıdır.

Bu arada Mustafa Naîmâ Efendinin bazı araştırmacı kesimlerce kesin bir şekilde ilk vak’anusis olduğunu fakat bazı araştırmacılar ise şüpheyle karışık bir şekilde Abdi Paşa’nın ilk vak’anusis olduğunu belirtmeleri günümüzde ilk vak’anusis tartışmalarının güncelliğini koruduğunu göstermektedir. Bu makalede azda olsa bu tartışmaların kaynağı olan görüşlerin delilleri dipnotlarda

verilmiştir. Lakin makalenin amacı bu tartışmalara değinmekten ziyade kısa bir NaİMâ Mustafa Efendi biyografik makalesi sunmaya çalışmak olduğundan Mustafa NaİMâ Efendi'nin hayatı, tarihçiliği ve eseri hakkında üstünde durulması gereken önemli bilgi ve hadiseleri kıymetli araştırmacıların eserlerine, kısmen de olsa konumuzun ana kaynağı olan kendi tarihine ve diğer ana kaynaklara da dayanarak özetlenmiştir.

KAYNAKÇA

AFYONCU, Erhan (2007), *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi*, İstanbul:Yeditepe Yayınevi.

AKBULUT, Uğur (2006), *Osmanlı Tarih Yazıcılarına Göre Tarih ve Tarihçi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi)

ANAÇ, Hilmi (2016), *Osmanlı İmparatorluğu, Vak'anüvis ve Toplumsal Cinsiyet: Tarih-i Nâ'ima ve Târih-i Cevdet*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

ARIKAN, Zeki (2011), “Tarih”, *DİA*, Cilt: XL, İstanbul, 66-72.

BABİNGER, Franz, (2000), *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev. Çoşkun Üçok, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

BAYSUN, M. Cavit (1964), “Naîmâ”,
, Cilt: IX, İstanbul, 44-49.

DEVELİOĞLU, Ferit (2008), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

FAROQHI, Suraiya (2002), “Türkiye’deki tarihi anlayış şekilleri: Yeniçağ Başlarında Siyasi ve İktisadi Bunalımlar”, çev. Ali İbrahim Savaş, *Türkler*, Cilt: IX, Ankara, 33.

GÜÇLÜ, Nuray Savcı (1998), *Naîmâ’ya göre XVII. Yüzyıl Osmanlı İktisadi Yapısı ve Toplumsal Sonuçları*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

İNALCIK, Halil (2006), “Osmanlı Tarihinde Dönemler”, *Türkler*, Cilt:I, Ankara, 61-72.

İPŞİRLİ, Mehmet, (2006), “Naîmâ”, *DİA*, Cilt: XXXII, İstanbul, 316-318.

İPŞİRLİ, Mehmet (2002), «Osmanlı Esas Yapısının Bozulması ve Islahı Çalışmaları Üzerine Bazı Gözlemler», *Türkler*, Cilt: 9, Ankara, 839-846.

KÜTÜKOĞLU, Bekir (2001), “ Vekâyinüvis”, *İA*, Cilt: XXIII, Eskişehir, 271-287)

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S (2014), *Tarih Araştırmalarında Usul*, (2.Bas-

kı), Ankara: TTK Yay.

NAİMÂ MUSTAFA EFENDİ (2014), *Tarih-i Naîmâ*, haz. Mehmet İpşirli, TTK, Cilt: I-VI, Ankara

NAİMÂ MUSTAFA EFENDİ (1967), *Tarih-i Naîmâ*, haz. Zuhuri Danışman, Cilt: I, İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi

OKUMUŞ, Ejder (2002), “Osmanlı Devleti’nde Değişim Süreci ve III. Selim Öncesi Yenileşme Çabaları”, *Türkler*, Cilt: XI, Ankara, 27-33.

ORTAYLI, İlber (2011), *Tarih Yazıcılık Üzerine*, Ankara: Cedit Neşriyat.

ÖZCAN, Abdulkadir (1992), “Baltacı”, *DİA*, Cilt: V, İstanbul, 34-35.

ÖZCAN, Ahmet (2011). *Türkiye’de Popüler Tarihçilik 1908-1960*, Ankara:TTK.

ÖZTÜRK, Necdet- YILDIZ, Murat (2013), İmparatorluk Tarihinin Kalemli Muhafızları *Osmanlı Tarihçileri – Ahmedî’den Ahmed Refik’e*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yay.

POLAT, Kasım (2012), “Naîma’ya Göre Devlet Adamları Arasında Muhalefet”, *Tarih Okulu*, Sayı: XIII, 89-114.

TUNAY, Meltem (1998), *Naima Tarihine Göre (1592-1659) Osmanlı Uluslararası İlişkileri*, Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (2011), *Osmanlı Tarihi*, (6.Baskı),Cilt: IV/II, Ankara: TTK Yay.

ÜNAL, Mehmet Ali (2011), *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları.

WOODHEAD, Christine (2010), “Şehnâmecî”, *DİA*, Cilt: XXXVIII, İstanbul, 456-458.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin (2002). “Klasik Dönem Osmanlı Toplumuna Genel Bir Bakış”, *Türkler*, Cilt: X, Ankara, 183-215.

Nagehan GÜLER

CENGİZ HÂN'IN MÂVERÂÜNNEHİR'İ ZAPTI (1220)

Pir Murat SİVRİ

TÜRKİYE'DE DİN EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİNE YENİDEN DÖNÜŞ SÜRECİ (1946-1949)

Damlanur KÜÇÜKYILDIZ

ATMA TÜRKÜLERDE GELİN-KAYNANA ÇATIŞMASI

Özgür GÜLBUDAK

KIZILDENİZ'İ GEÇİŞ KONULU İKİ TABLONUN İNCELENMESİ

Yakup ŞAHİNER

MUSTAFA NAİMÂ EFENDİNİN HAYATI, TARİHÇİLİĞİ VE ESERİ HAKKINDA KISA BİR DEĞERLENDİRME

Elif KOLİKPİNAR

BAĞIMSIZLIK DÖNEMİ AZERBAJCAN CUMHURİYETİNDE EĞİTİM VE DİL

Sait YILDIRIM

YOKSULLUK KÜLTÜRÜ KAPSAMINDA "SİLAH ve NAMUS" FİLMİNİN SOSYOLOJİK ANALİZİ

Semih İPEK

BİR KAZAK KÜYÜ: "AKSAK KULAN"

Murat ÖZTÜRK

JOHN LOCKE'UN SİYASET FELSEFESİNDE DOĞA DURUMU VE ONDAN ÇIKIŞ

Beyazıt SÖYLEMEZ

HASSA İLÇESİNDE TARİHİ VE ARKEOLOJİK ARAŞTIRMALAR

Habip TOKGÖZ

İSRAİL DEVLETİ'NİN KURULUŞUNDA THEODOR HERZL VE SİYONİZM

İshak KÜÇÜKYILDIZ

TORTUM ÇAYI HAVZASININ TARİHİ COĞRAFYASI

Muhammet Nuri CEYLAN

HÂMİT ZÜBEYR KOŞAY'IN TÜRK LÜK DÜŞÜNCESİ VE İZGÜ MESCİD ADLI ESERİ

ANASAY

anasaydergisi@hotmail.com

ISSN 2587-2001

9 772587 200005